

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: [Society as Semiosis – recenzja]

Author: Paweł Jędrzejko

Citation style: Jędrzejko Paweł. (2004). [Society as Semiosis – recenzja].
„Er(r)go” (Nr 9, z. 2, 2004, s. 190-192)

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

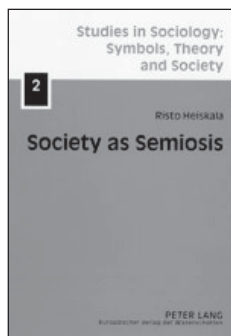
UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Risto Heiskala, *Society as Semiosis. Neostructuralist Theory of Culture and Society*, (przekład z fińskiego na angielski Akseli Virtanen we współpracy z Kaisa Sivenius i autorem), Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag, 2003, (387 stron, wydanie w oprawie broszurowej).

Europejskie wydawnictwo naukowe Peter Lang Verlag oferuje czytelnikom nową serię, zatytułowaną *Studies in Sociology: Symbols, Theory and Society*. Jak informują nas jej redaktorzy: Elżbieta Hałas i Risto Heiskala, seria obejmuje

[...] książki publikowane w języku angielskim, autorskie i współautorskie, uczonych przekonanych o doniosłości badań nad społecznym kontekstem tworzenia i użycia symbolizmu w procesach konstytuowania społeczeństwa. Wspólna symbolizacja umożliwia skoordynowane działania, ciągłość temporalną, pamięć zbiorową, tradycję i historię. Polityka pamięci i zapominania różnych aspektów zbiorowego doświadczenia historycznego, uprawiana za pomocą symbolizmu społecznego, jest przejawem społecznych rywalizacji w obszarze kultury. Przykłada się uwagę do granic symbolicznych w życiu publicznym, do polityki tożsamości i różnicy, do zachowawczej, transformującej i wyzwalającej siły symboli. Systemy relacji społecznych i systemy znaczeń są ściśle powiązane. Koncepcja symbolizmu jako zjawiska społecznego, a nie autonomicznego systemu semiotycznego, pozostaje w centrum uwagi. Interakcjonizm symboliczny dostarcza takiej perspektywy, lecz gotowość do przekraczania granic różnych orientacji i dyscyplin wiedzy przez przedstawicieli nauk społecznych zajmujących się tymi problemami jest wskazana. Seria [...] ma przedstawiać zarówno teoretyczne, jak i empiryczne badania nad symbolizmem społecznym¹¹.

Dotąd ukazały się w niej: tom pierwszy pt. *Symbols, Power and Politics*, redagowany przez Elżbietę Hałas, oraz tom drugi, autorstwa Risto Heiskali, *Society as Semiosis. Neostructuralist Theory of Culture and Society*, któremu poświęcona jest niniejsza nota.

Formułując założenia tej składającej się ze wstępu, trzech głównych części, pięciu aneksów, bibliografii dzieł cytowanych oraz obszernego indeksu pracy, Risto Heiskala podkreśla, iż studium, jakie czytelnikowi przedstawia jest częścią programu badawczego, który ma na celu dokonanie rewizji „natury socjologicznej teorii społeczeństwa”. Elementem centralnym owej re-ewaluacji jest podjęcie próby „ponownego wprowadzenia znaczenia” w przestrzeń socjologii poprzez systematyczną rekonstrukcję wzajemnych relacji, jakie zachodzą między analizami znaczenia dokonywanymi z punktu widzenia teorii działania, fenomenologii czy strukturalizmu. Następstwo rozdziałów książki – idealnie spełniającej założenia całej serii *Studies in Sociology* – podporządkowane jest kolejnym krokom tak właśnie zorientowanej rekonstrukcji oraz teoretycznym implikacjom, jakie z niej wypływają dla szeroko rozumianej teorii społeczeństwa.

Zasadność rewizyjnych działań upatruje Heiskala w efektach procesu przemian, jaki obserwuje się w sferze rozważań teoretyczno-socjologicznych na prze-

strzeni ostatnich trzydziestu lat. Bodaj najważniejszą z tych transformacji było wyodrębnienie się kierunku określanego w nauce Zachodniej terminem *cultural studies*¹² jako osobnej dziedziny nauki, której kariera rzuciła nowe światło na dotychczasowy rozwój nauk społecznych. Dyscyplina „studiów nad kulturą” – „niezdystryplinowana”, heterogeniczna, interdyscyplinarna, często grzesząca tendencją do kreowania wrażenia „solidności” wspierając twierdzenia wynikające ze „swobodnych skojarzeń” na retorycznych formułach „zapożyczonych z nauk ścisłych” lub społecznych – okazuje się dziedziną na tyle ekspansywną, że nie tylko wkracza w obszary tradycyjnego zainteresowania socjologii, ale także – ujmując rzecz historycznie – po części przejmując funkcję tej ostatniej. Heiskala pisze:

[...] można powiedzieć, że jako dyscyplina naukowa studia nad kulturą cechują się syntetycznymi zainteresowaniami oraz aspiracjami, by stać się tą dziedziną, która dokona najcelniejszej analizy własnej ery. Podejmując wysiłki zmierzające w takim właśnie kierunku, dyscyplina ta przyjmuje kulturę za punkt wyjścia do rozważań nad naturą epoki – lecz nie jest w stanie zdefiniować kluczowego konceptu własnej metodologii. W analizach nierzadko odwołuje się do metod empirycznych, lecz sposoby zastosowania tychże metod pozostawiają wiele do życzenia. Innymi słowy, tożsamość studiów nad kulturą jako dyscypliny jest – mówiąc oględnie – „otwarta” zarówno w tym sensie, że definiuje ją „otwarty” teoretyczny zbiór pojęć, jak i „otwarta” praktyka badawcza.

Krytyka, jakiej autor poddaje nowy, ekspansywny kierunek w nauce, nie jest jednak absolutna:

[...] mimo wszystkich swoich wad i skaz, studia nad kulturą są jednak dosyć udanym przedsięwzięciem – weźmy chociaż pod uwagę ilość nowych książek czy czasopism, jakie pod szyldem tej dziedziny wychodzą, nakłady wydawnictw z tego obszaru, częstotliwość organizacji konferencji i seminariów poświęconych studiom nad kulturą, czy ilość nowopowstałych uniwersyteckich zakładów i katedr. Ale dlaczego tak się dzieje? Odpowiedzią oczywiście jest popyt. Lecz skąd się bierze popyt na studia nad kulturą? Jedną z możliwych hipotez może być hipoteza o tym, że studia nad kulturą nie stanowią rozwiązania problemów, przed jakimi stanęła współczesna nauka o społeczeństwie, lecz są jednym z wielu symptomów szerszego syndromu; *cultural studies* bowiem to nie tyle metoda analizy społeczeństwa, ile element złożonego socjologicznego zjawiska; element, który sam powinien zostać poddany analizie w ramach studiów nad społeczeństwem. Wówczas uwaga nasza skoncentrowałaby się zapewne nie tyle na specyfice podejścia, jakie studia nad kulturą wypracowały dla analiz swego obiektu, lecz na samym fakcie, że to właśnie *kultura* jest obiektem zainteresowań tej dziedziny. Ważne byłoby wtedy, że społeczne zapotrzebowanie na to, by skutecznie analizować współczesną epokę – w sposób oczywiście realizuje się właśnie poprzez dziedzinę, którą samo powołało do istnienia, czyli poprzez *cultural studies*.

Powyższa obserwacja stanowi punkt wyjścia do rozważań nad społecznymi podstawami zjawiska studiów nad kulturą, nad socjologiczną teorią modernizacji i analizą znaczenia, teorią działania, fenomenologią i strukturalizmem, i ostatecznie prowadzi do rewizji teoretycznych fundamentów socjologii *sensu largo*. Rewizja ta (w wielkim skrócie) zmierza ku zaproponowaniu takiego „wariantu teorii praktyki społecznej, zwyczajów i strukturyzacji społeczeństwa”, który opiera się na popularnym współcześnie przeświadczeniu, iż „teoria społeczna winna wyrastać z teorii kultury.”

Cechą dystynktywną stanowiska Risto Heiskali jest – jak sam twierdzi – specyfika wywodu, który ostatecznie pozwala na dokonanie zamierzonej rewizji: „argumentacja prowadzona jest systematycznie w oparciu o związane terminy semiotyki i w ramach ogólnej koncepcji stanowiącej intelektualny pomost między dwoma najbardziej wpływowymi szkołami semiotyki: amerykańskim pragmatyzmem Charlesa Peirce’a i francuskim strukturalizmem Ferdinanda de Saussure’a”.

Dokonawszy w następujących po sobie częściach książki krytycznej re-evaluacji teorii działań oraz społeczeństwa fenomenologicznego, przeanalizowawszy specyfikę neostrukturalnej teorii kultury i wyprowadziwszy argumenty, na podstawie których można potencjalnie rozwijać dyskurs neostrukturalistycznej teorii społecznej, Heiskala podsumowuje swoje rozważania następująco:

Jestem w pełni świadomy tego, że badania, o których [...] tutaj mowa nie układają się jeszcze w pełny opis neostrukturalnej semiotycznej teorii społecznej. Uzupełnienie zarysowanej tu teoretycznej perspektywy tak, aby stała się pełnowartościową społeczną teorią i wprowadzenie jej w życie w formie substancjalnych badań nad społeczeństwem pozostaje zadaniem do zrealizowania w przyszłości. Jednak w porównaniu z nie-semiotycznymi formami analizy socjologicznej, wydaje się, że prawdopodobieństwo, iż rozważania teoretyczne zawarte w tej [...] książce celnie zarysowują ten typ teoretycznej konstrukcji, do której neostrukturalna semiotyczna teoria społeczna ewolucyjnie zmierza. I jeżeli tak istotnie się stanie – wówczas można będzie stwierdzić, że niniejsza programowa praca osiągnęła swój zasadniczy cel.

Na ostateczne rozstrzygnięcia w tym względzie przyjdzie jeszcze zapewne poczekać, szczególnie, że – jak zauważa Elżbieta Hałas¹³ – proponowany przez Risto Heiskalę podział krytycznych stanowisk, na temat powstawania i funkcjonowania sensów, na funkcjonalistyczne i fenomenologiczne można rozszerzyć, ujmując w teoretycznych rozważaniach także i te sensotwórcze przestrzenie interakcji, których nie obejmują ostatecznie funkcjonalizm czy fenomenologia. Biorąc jednak pod uwagę „projektowy” charakter książki Risto Heiskali, można uznać, że dokonana przez niego próba globalnej rewizji socjologicznej teorii zdecydowanie zasługuje na uwagę. Inspirująca praca fińskiego badacza może stać się punktem wyjścia do dalszych teoretycznych rozważań, których efektem może się stać reorientacja studiów socjologicznych i wytworzenie takich narzędzi badawczych, które pozwolą opisać mechanizmy funkcjonowania współczesnych społeczeństw bardziej adekwatnie, niż czyni to socjologia uprawiana tradycyjnie.